

ימין ושמאל תפרוצי

אמת — נמודת באמת מידה של תורה

"אמת — יש לה רגליים" (מדרש א"ב של ר' עקיבא; ילקוט שמעוני בראשית ג), ו"יש בה שלש אותיות, א' — ראשן של אותיות, מ' — אמצעיתן, ת' — סופן, וזה חותמו של הקדוש ברוך הוא" (רות־רבה א,ז; שבת נה,ב). לאמור: אמת — היא רק זו שמקיפה וכוללת הכל, שמארגנת הכל בסדר נכון: מתחילה, דרך האמצע, עד הסוף. לכן, היא תמיד שרירה, קיימת, נצחית, אינה בת־חלוף. לעומתה, השקר "עומד על רגל אחת" (שבת קד,א; זהר ב קטז,א). כל אותיותיו נכתבו — בכתב של ספר תורה, הצורה הגראפית המקורית והאמיתית של אותיות הא"ב — ברגל אחת בלבד, בעוד שלא, למ' ולת' יש בסיס איתן, שתי רגליים. לכן, "שקר — אין לו תשועה" (רות־רבה ה,ה). "תורתך אמת" (תהלים קיט, קמב) — כל דברי התורה אמת, ולכן נצחיים, נכונים באותה מידה, בכל שעה ובכל תקופה. התורה — היא הסרגל הנכון למדוד בו, והאנך הישר ליושר על פיו, כל תופעה חדשה בחיינו הזקוקה הארה והדרכה כדי לקבוע התייחסות נכונה כלפיה.

כך צריך לגשת גם לבירור התופעה — שנתחדשה בימינו, ועומדת בראש סדר יומנו הלאומי, הגורמת חילוקי־דעות רבים וסיכון האהבה והאחדות שלנו — דרישת הפלשתינאים להכיר בהם כעם חדש בעולם. ככל שרב הדיון הפוליטי בנושא, כך מועט העיון האמוני מתוך הדרכתה של תורה. לכן חיוני והכרחי לנו לערוך בירור לאור האמונה המונחת ביסוד החיים הישראליים המקוריים האלוֹקיים.

כיצד להבין, במבט אלוֹקי, את ההתקוממות הערבית — הפוליטית, הרעיונית והמעשית — הרחבה; את טיעונם החדש, הכובש לבבות, על עם פלסטיני שנוצר; את הצמיחה הרחבה של זרעי השמאל — שנוצרו מזמן, קפאו, וזה עתה צמחו ופורחים בגינתנו הלאומית; ואת מבטם המוסרי הכן — מחד, יחד עם תמיכתם עד כדי שיעבוד הנפש, לאויביהם־אויבינו? בירור אמוני, פירוש — גילוי ההשגחה האלוֹקית במהלכי האומה והאנושות, בכל תקופה ודור. אמונה, עניינה: הסתכלות ופעילות, מתוך ידיעה איתנה שכל המתרחש — מכוון ומושגח, מנוהל ומודרך על־ידי "קורא הדורות מראש" (ישעיהו מא,ד), על־פי תכנית אלוֹקית פוליטית כלל־עולמית, הערוכה עימו בטרם ברא עולם (מדרש תנאים צ"ב; צג,ג; פסחים נד,ב), שעל־פיה, ולמענה, נברא העולם כפי שנברא.

השאלה: מי שמך ליודע סודות התכנון האלוֹקי ולמפרש כוונותיו, מניין

לך מה רוצה וכיצד מדריך ה' את הדור, הרי "סוד ה' — ליראיו" (תהלים כה, יד) ולא לך? היא שאלה במקומה. כשהיו לנו נביאים — הודיעונו יראיו אלה את הנכון בעיניו. כיום — עד שתחזור לנו, במהרה בימינו, הנבואה' — אין לנו אלא להבין מתוך התפתחות המאורעות, איך מתגלה בהם היר הגדולה אשר עשה ה' (שמות יד, לא), ולשם מה עשה.

עם ישראל וארץ ישראל — מעל חוקי הטבע

לפני שעם ישראל, בני דור המדבר, עומדים — בפעם הראשונה — להכנס לארצם ולהתיישב בה, מודיעם משה את פרטי טיבה החקלאי, בהשוואה לטיב החקלאות ההפוך של מצרים, ומוסיף הדרכות חקלאיות הנובעות מטיב זה (דברים יא, יב). וכי זה תפקידו של משה? וכי עתה הזמן להודיע זאת, ולא לחכות עד אחר הכיבוש והחלוקה, עד שהנושא יהיה מעשי? האם יש מקום לפרטים טכניים כלכליים כאלה בתורה הקדושה? ברור שלא את הידע החקלאי ביקש משה להחדיר לתודעתם, כי אם את הידיעה החשובה וההכרחית, שבלעדיה אין קיום לאומי יהודי בארץ ישראל, שאותה חייבים כל באי הארץ לדעת דוקא קודם כניסתם לארץ, כתנאי להיאחזות ולהמשך ישיבתם וחוקתם בה: "השובע — בארץ הזאת — ורעבה, טובתה ורעתה, תלוים בעניין האלוקים, לפי מעשיכם. מנהג הטבע נוהג בכל העולם כולו, אך לא ככם ... ענייניכם (בארץ הזאת, שלא כבזמן היותכם במצרים) מונהגים על-ידי דבר העומד למעלה מן החוק הטבעי" (כוזרי א, קט).

חוק זה תקף לא רק בחקלאות ובכלכלה, אלא בכל הקורה לעם-ישראל בארצו: מה שנהוג וטבעי לגבי כל עם וארץ — לא חל עלינו. כל מדינה שהוקמה והוכרזה בארבעים השנים האחרונות, הוכרה והוכר זכות קיומה על-ידי האומות, פרט — כמובן — למדינת ישראל, שההכרה בה, בזכות קיומה, ובגבולותיה, נמצאים עדיין בדיון בסדר היום העולמי. המידע שהיה חיוני לדור באי הארץ לראשונה — תקף ונחוץ לכל דור השב לארצו. היה אפוא חשוב ונחוץ מאוד דוקא לפני הכניסה לארץ, שמשה יודיעם את הסיבה מדוע החקלאות — שהיא המאפשרת קיום פיוז — בארץ הזאת אינה תלויה בחוקי הטבע: כדי שהנהג הטבעי השגרתי לא ישכיח מאתנו את ה', את השגחתו, את תלותנו בו ואת הצורך לעבדו. הודעה זו שרירה וקיימת גם היום. אם נזכור אותה — נבין מה קורה לנו, ולמה.

מדינה שהוקמה, כרגיל באומות, בדרך הטבע; שהעולם כולו מכיר בה, כנהוג; שעמה יושב בה בשלום ובביטחון תחת גפנו ותאנתו; שצה"ל שומר

1. על כך עיין ב"אורות": אורות-התחיה פרק טז; חתימת אורות-התחיה: סוף ערך-התחיה. בהקדמת "שבת הארץ". כל אלה ספרי מרן הרב קוק זצ"ל. ובסיום "קול הנבואה" לרב הנזיר זצ"ל.

על הסדר והביטחון; והכל בסדר וטבעי — חיים כאלה במדינה כזו, עלולים להשכיח שיש ה', שומר ביטחון ישראל. כשה' "יורד" למדינה ורואה כרזות ושומע הכרזות מנהיגים, כי "הנה לא ינום ולא ישן צה"ל שומר ישראל" — פועל ה' שניווכח בקיומו, בתלותנו בו, בזה שאצלנו לא הכל כרגיל וכנהוג לפי חוקי הטבע הנוהג בעולם כולו. כשמשוהו אצלנו לא בסדר, כנראה שמשוהו איתנו — בחובותינו כלפיו — לא בסדר. בנו לא מכירים, לנו לא נותנים לישב בשלום — כדי לחזק את אמונתנו, כדי שנפעל להיות ראויים וזכאים לטובתו.

כך צריך שנבדוק כל דבר שלא בסדר במדינה. אחרי כל ההשקעות, הכספים, והמאמצים האדירים שהשקענו כדי להיטיב עמם, לפתח את כלכלתם, את כפריהם, בריאותם והשכלתם — חשנו, והכרזנו, שהבאנו את "ימות המשיח", שמעתה בוודאי יגור זאב עם כבש, מתוך הוקרה לכל שעשינו עמם, שהגיע עידן כיתות החרבות למזמורת, אז דווקא אז, התפרצה שנהא אדירה כלפינו מצד הערבים שבשני עברי הקו. באמצעות התפרצות זו, הורו לנו משמים שלא נהגנו כראוי, שמשוה עוד לא בא, וגם לא יבוא בדרך זו. "דרך אמונה בחרתי — משפטיך שיויתי" (תהלים קיט, ל), ללמדך, שהבחר ללכת בדרך אמונה — צריך לדעת, כי יש משפט אלקים במציאות, ולשוותו נגד עיניו. בימי שלמה לא היתה מלחמה — על אף שהיתה אז הרחבת גבולות מירבית — כי היו ראויים. לו גם אנו היינו ראויים — היו נרתעים גם מפנינו.

הגאולה — נגלית ונכסית

אך מנין הבטחון, שאכן זו המשמעות האמיתית של התפרצות השנהא דווקא עתה? אולי צודקים הטוענים, שכשלו המדינה בהשגת שקט ובטחון ובטיפול בערבים, מוכיח רק זאת: טעו כל אלה שהאמינו שאנו בזמן גאולה, שמהלך הקמת המדינה הוא מהלך אלוהי; טעינו בהתגרותנו בגוים בעצם הקמת המדינה. הנה עתה אנו נוכחים שאלקים אינו איתנו?

כאמור, אנו אין לנו אלא הדרכות חז"ל, שהאירו לנו באור אלוהי ונתנו לנו מבט אמוני על כל העתיד לקרות במהלך ביצוע התכנית האלוהית. "דומה דודי (=ה') לצבי — מה צבי נגלה ונכסה, נגלה ונכסה (לעינינו), תוך כדי ריצתו ביער, או כשהוא מדלג על ההרים; אך הוא קיים ופועל, למרות שאין אנו רואים אותו) — כך הגואל האחרון נגלה להם, וחזר ונכסה מהם" (במדבר רבה יא, ב; רות רבה ה; ילקוט שמעוני הושע תקיח). בזמן האחרון, ה' תמיד פועל לגאולתנו, אלא שלא תמיד פעולותיו אלה נגלות, ולא תמיד הן מובנות כההליך של גאולה אלוהית. יש והן נסתרות מאיתנו. כך היא דרכו בטיפולו בנו. לפעמים — "הנה אנוכי מפתיה והולכתיה המדבר, ודברתי (שם, במדבר) על ליבה, ונתתי לה את כרמיה משם (מהמדבר), ואת עמק עכור — לפתח תקוה" (הושע ב, טז-יז); "וכל שהוא מאמין לו והולך אחריו, וממתין — הוא

יחיה; וכל שאין מאמין לו, והולך לאומות העולם — בסוף הם הורגים אותו" (שיר השירים רבה ב.י).

כן, באמצע תהליך הגאולה, כשהכל פורח וחי — פתאום ה' מוליכנו במדבר: לא רואים תכלית, הווה, וכוודאי לא את העתיד; אין תקווה ותקומה; הכל חרב, מדבר, זה — הניסיון: האם תאמינו בי ותלכו אחרי לא רק כשהיה לכם טוב — גאולה, עצמאות, מדינה, קיבוץ גלויות, וחשבתם שזה הכל ושהגעתם לסוף — אלא גם כשנדמה לכם שהפקרתי אתכם במדבר בלא השגחה; שנדמה לכם שאינכם רואים אותי, שנעלמה התקדמות הישועה, שפסקה הגאולה; שבשל הנסיגה הזאת פסקה אמונתכם שזו גאולה, והחלטתם שטעות היתה בידכם כשהאמנתם שהקמת המדינה וכל התהליך הנפלא של קיומה, הוא אכן מהלך אלוהי. מי שגם בתקופת הנהגת נסיון המדבר מאמין בו, בגואל, מאמין שגם המדבר, ההזנחה כביכול, היא חלק מגאולה, היא צבי נסתר, השגחה ולא הזנחה, ומי שאינו מסתפק באמונה שבלב בלבד, אלא "מאמין והולך" — ממשיך לפעול את הפעולות האנושיות שמחייבת תקופת הגאולה — הוא, ורק הוא, חיה יחיה, ויזכה לראות בגאולה הסופית והשלמה.

אבל מי שבגלל ההסתר הזמני, המדבר, הולך לסמוך על אומות העולם; נמנע מלפעול כדרוש בגלל "מה יאמרו מנהיגי האומות ודעת הקהל באומות", מגביל את פעולותיו העצמאיות מתוך אמונה שעלינו להודות לאומות על כל מה שעשו "למעננו", ואסור לנו להתגרות בהם; שתולה את כל הקורה לא בהסתר אלוהי מכוון לנסיון, אלא רואה בזה הוכחה לכך שאין אנו במהלך אלוהי כלל; מי שאינו רואה בזה נסיון, אלא עונש אלוהי על אשמת התגרותנו בגויים; מי שהולך להסגיר את גאולת ה' בסעיפים של חזוי הסכמה עימהם — "בסוף הם הורגים אותו". הוא לא יחיה את הגאולה שכפר בה; הוא לא יזכה לראות איך עמק עכור הופך לפתח תקוה, ואיך מה שנראה כמדבר הופך להיות כרמים.

"אם ייולד גוי פעם אחת?"

אנו סובלים לא רק מהתקוממות ופרעות מתוך שנאה, אלא צריכים להילחם גם בחזית המדינית בטענה של מדינה המגיעה ל"עם הפלשתיני" כמו שלכל עם מגיעה מדינה, וכמו שאנו דרשנו מדינה לעמנו הנדכה. עמידתנו בקרב זה תלויה יותר במה שנאמין אנחנו, מבמה שנוכל לתרץ לאחרים. במבט אמוני — האם יש עם פלשתיני? האם תיתכן בכלל יצירת עם כיוס? הכרות ציבור גדול על עצמו כעם מהיום והלאה, האם היא יוצרת עם?

כבר הסברנו בהרחבה (בספרי "דרך אמונה" עמ' 277-280) את סדר הבריאה, ולמדנו בתורה שהעמים הקיימים כמציאות פיזית, אנושית, כאן למטה בעולם הזה, נוצרו על ידי ה' בדור הפלגה אך ורק כהמשך, כהאצלה, כהשתלשלות וכתוצאה של בריאת מציאות רוחנית אלוהית למעלה. כמו שכל דבר, גדול כקטן, בעולם החומר — נברא כמציאות רוחנית שממנה

בנידון, כי אם מאבק פנימי בתוכנו, שאמצעי הלחימה בו הם — בירור שלנו, בינינו לבין עצמנו, את הנושא הזה. לשם בירור זה צריך קודם להבין את הרקע והמבנה הנפשי שגרם ליהודים מסוימים לראות כך, לחשוב כך, עד כדי לפעול כך.

דומה, כי יסוד המעידה שמאלה טמון בהבדלים בתפיסה המשפטית את מטרת הסדר המשפטי והחוק. יש המבקשים צדק מוחלט לא רק תועלתו, ויש המסתפקים בחוק שיאפשר קיום חברה וסדריה בלבד. יסוד המשפט העברי הוא "ההכרה שאסור לעשות עוולה, והעושה עוול צריך שיוסר כדי שתתחזק ההכרה הטובה." לעומתו, משפט הגויים —

בא מתוך צרות עין, שהאיש האחר אין לו ליהנות משלי או לנגוע בשלי, מפני שההרגשה של ה'שלי' ושל ה'אני' היא חזקה ומגושמת באין שעור. כל המשפטים שהם הולכים ללא מקור אלוהי, יונקים ממקור הרע. כי המקור של החברה האנושית, המפורדת ללאומים לוחמים זה בזה בלא רחמים, יונק הוא עדיין ממקור הרשעה, והצורה המשפטית באה לא מהמלחמה נגד העוול בכלל. (הראי"ה קוק; ערפלי-טוהר עמ' צג).

אצל מי שמבקש את הצדק המוחלט, את עקירת העוול — שגם כשכבר אינו מוזק, עדיין עוול הוא — אין "חוק ההתיישנות" בסדרי המשפט שלו. ייתכן שאין תועלת מעשית בתפיסת פושע חמישים שנה אחרי ביצוע הפשע — שקרבנותיו אולי כבר אינם חיים, וגם אין אפשרות לפצותם על ידי תפיסתו, מה עוד שעכשיו הפושע כבר לא מוזק לחברה. אבל מי שמבקש צדק מוחלט, עקירת הפשע ולא רק מניעת נזקי הפשע לחברה — לא יחוקק חוק התיישנות הפוטר אדם מלתת, אחרי חמישים שנה, את הדין על מעשיו. חוק בזה קיים במשפט האומות הכללי — שעיניו רק לקיום החברה ותועלתה — ואינו קיים במשפט העברי, בחוק התורה המבקש צדק מוחלט. מי שתפס חזקה בנכס — קרקע או בית — וישב שם חמישים שנה, ורק אז התברר שאין לו שום טענה המצדיקה את תפיסת הנכס או — מאפשר לו החוק הכללי להמשיך להחזיק בנכס, כי התביעה התיישנה. אבל חוק התורה קובע, ש"כל חזקה שאין עמה טענה — אינה חזקה" (בבא-בתרא מא,א), כי העוול בתפיסת קרקע שאינה שלך בלא הצדקה — הינו עוול גם כשהוא עוול ישן, הרבה זמן עוול, עוול גדול וממושך. אחרת, הצדק הנכון, העקרוני והמוחלט — לא נעשה.

הערבים וטועניהם המשפטיים — בעלי התפיסה המוסרית והמשפטית הכללית — יודעים היטב שאין להם טענה משפטית וחכות חוקית ומוסרית על הארץ שהתיישבו בה, בלא קניין וירושה, לפני שנים רבות. אבל לפי תפיסתם המשפטית והמוסרית — הארץ שלהם, כי היא בידם; כי החזיקו בה מאות שנים; כי בהתיישנות כזו אין צורך בטענה. את היושר הזה מקבל כל העולם הנאור שזו תפיסתו המוסרית, ושאלה הם חוקיו. מכוח זה טוענים ופועלים גם היהודים שבינינו, שמקטנותם הורחקו מתורה וחונכו על יסודות

הצדק והמוסר התועלתית הכללית, שחוקיו אומצו גם על ידי מדינת ישראל השופטת על פיהם, ולא על פי דין התורה ותפיסתה. כמה כאב מורה דורנו, מורי ורבי הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, על ש"יש במדינת ישראל דברים מכאיבים שיש בהם חילול השם מרובה. ביחוד מערכת המשפט במדינה המשתמשת בחוק הרומאי, העותומני והבריטי — ויהא אפילו ההוטנטוני — ואילו במשפט ישראל האמיתי, ב'חושן המשפט', לא נסמכו ולא מסמיכים" (לנתיבות ישראל ח"ב עמ' קט).

אלא שעל כך אין להאשימם, ובוודאי אין לערער על טענתם בטיעון שהם חסרי מוסר. נהפוך הוא, יסוד כל הכוח הנפשי הממריץ אותם, הוא — מוסריותם, הדרך הפנימי העצום של עוצמה מוסרית כל כך, הקיימת בפנימיותם, מכוח היותם... יהודים. התכונה המוסרית הטבועה בעצמותו של כל יהודי מטבעו, היא זו שמפעילה אותם ומהדהדת בתוך זעקתם על חוסר המוסריות שבתורה ושבשומריה, המתעלמים מהצד המוסרי האנושי של הפלשתינים; ה"מקדשים" קרקע ושטחים, ומעדיפים אותם על פני יחס אנושי למצוקתם. רק מי שרודף צדק ומוסר מטבעו, יכול לרדוף את התורה ונושאייה בשם הצדק והמוסר, כשמעולם לא חונך ולא שמע על תביעת הצדק המוחלט, על עשיית צדק לשם — ובשם — הצדק, ולא רק לתועלת. מי שמעולם לא למד תורה ולא חי על פיה, לא מכיר את המשפט העברי ויסודותיו המוסריים והערכיים; מי שלא למד "בבא בתרא" ודיני חזקת קרקעות — אין, בשום אופן, להאשימו בחוסר מוסר, ברדיפת הדת, בשנאת יהודים. יש להעריך וליוקקר בנים שיסוד תביעת המוסר — התכונה היהודית הטבעית — כה פועמת ופועלת בהם. אשמים רק אלה, שהרחיקים מתורה, וכל אלה בינינו שאינם עושים כל שביכולתם לקרבם לתורה, ולהפיצה ברכים.

הטוענים "ליסטים אתם" — גויים או יהודים?

ארץ ישראל לא פסקה להיות שלנו, גם על ידי זה שערכים ישבו בה זמן רב בלא כל טענה. עם כל ההערכה למוסריותם של אחים אלה, ועם כל ההבנה שנגלה ליסוד טעותם — כואב, מצער, ומפחיד הצורך להתווכח, בביכול להצטדק, בפני יהודים שאומרים "ליסטים אתם, שכבשתם ארצות זרים". רש"י, בתחילת בראשית (ע"פ ילקוט שמעוני בא קפו; תנחומא בומר בראשית יא) מתייחס לא רק לטענת גויים שיטענו כך, כמו שמקובל לפרש ברש"י, אלא גם לטענת יהודים שיטענו כך, כל אימת שנחזור לארצנו. תשובותיו של רש"י לטענה אינן מדברות כלל אל גויים, ולא יכולות לשכנעם, כי בסיס התשובה הוא הודעת התורה על רצון ה', שברצונו נתנה ונטלה. האם רש"י מאמין ש"רצון ה'" זו תשובה שתסתום פי מקטרגים גויים? אמנם, לאסוננו, היום גם לא כל היהודים ישתכנעו בצדקת בעלותנו על ארצנו בטענת

— מגישים הם לנו גם שירות רוחני של תודעתנו הלאומית. תביעתם לארץ, גיבושם הלאומי, מאמציהם בהקמת ממשלה גולה וביצירת כל הכלים הלאומיים והממלכתיים — כל אלה יביאו בהכרח, בזרם תת־מודע, להרגשת הקשר שלנו עם הארץ, להיצמדות אליה, למלחמה עליה, לקשר עם כל יהודי באשר הוא יהודי, למאמץ של אחדות. זה תהליך של בירור ניצוצות הטוב מתוך הרע, תהליך ממושך הפועל עלינו — ולא על ידינו. אנו מופעלים מתוכו, ועל ידו. אין הוא תלוי ברצון ובהכרה, ולא בהצהרות, חדשים לבקרים, של תגובה על אירועים חולפים.

אלו, שכבר דורותיים מחונכים על ערך מעמד הפועלים העומד מעל, והמבטל ערך כל לאום; אלו שחונכו על ערך האדם וקדושתו, מעבר לכל מסגרת לאומית — הם יקבלו את המכה לאידיאה של כלליות האדם וערך האוניברסליות, על ידי המאבק העיקש של כל ערבי למען עניינו הלאומי, נגד כל יהודי — משמאל ומימין — כיון שהוא בן עם אחר. כשנכיר בכך, שבטל ההבדל בין "ערבי טוב" לבין "ערבי רע", בין ערבי מעבר זה של איזה קו צבעוני לבין זה שבעבר השני, בין נער צעיר ועז לבין פלאח זקן ומסכן, בין איש אש"ף מגויס לבין עקרת בית כפרית; כשנכיר שאת כולם יחד מאחדת גאוות היחידה הלאומית — זה יביא גם אותנו, בדעיכה ובעל כורחנו, להכרה ולגאווה לאומית.

ההיאבקות שישנה בין ישראל לעמים, בימים האחרונים לפני התגלות אורו של משיח, כל מה שהיא יותר חזקה — פועלת יותר שהנשמות הישראליות השבויות יהיו נחלצות משביין, ושם ישראל מתגלה בהן בכל תוקף הכהקתו ובהירותו. (הרי"ם חרל"פ: מעייני הישועה עמ' ריא)